

(ԱԿԻՒՂԲԸ 1-ԻՆ ԷՉՈՒՄ)

թացները օգնում են խորությամբ ուսումնասիրել տրված առարկան, ապա էլեկտիվ դասընթացները օգնում են աշակերտներին կողմնորոշվել ապագա մասնագիտության ընտրության հարցում: Նրանք օժանդակում են պրոֆիլային առարկաներին, դրա համար էլ պարտադիր են բոլոր աշակերտների համար: Հենց դրանում է կայանում էլեկտիվ և ֆակուլտատիվ դասընթացների տարրերությունը: Էլեկտիվ դասընթացները շատ կարևոր են ուսումնական արդյունաւում: Էլեկտիվ դասընթացները մատյանային դասաժամեր են, բայց դասապրոցեսում աշակերտները չեն զնահատվում:

Էլեկտիվ դասընթացների
համար հատուկ մշակված ծրա-
գիր չկա: Կարելի է կազմել ինք-
նուրույն ծրագիր տվյալ առար-
կայի համար արդեն գոյություն
ունեցող ուսումնական օրինա-
կելի ծրագրի հիմքի վրա՝ մաց-
նելով որոշակի փոփոխություն-
ներ: Ինչպես նաև հեղինակային
ծրագրեր, որոնց համար հա-
տուկ սահմանում չկա:

Սի խոսքով, Էլեկտրիկ դասընթացները պարապմունքներ են ըստ ցանկության, որը հնարավորություն է ընձեռնում սովորողին զարգացնելու հետաքրքրություն և ճշտելու մասնագիտական հակումները այս կամ այն առարկայի նկատմամբ:

Մայկոսի շրջանի Պրոլետարակի ավանում դասացուցակային ժամերով հայոց լեզու է դասավանդվում 1-ից մինչև 9-րդ դասարաններում: Մյուս դպրոցներում Սոչիի թիվ 97, 87, Խոստայի թիվ 57, Լոռ գյուղի թիվ 66 դպրոցներում հայոց լեզուն ուսուցանում են օժանդակ խմբերի և էլեկտրիկ կուրսերի միջոցով: Այս դպրոցներից շատերում ևս համապատասխան դասավանդող չինելու պատճառով չի դասավանդվում հայ ժողովրդի պատմություն, իսկ հայ գրականությունը դասավանդվում է ֆակուլտատիկ հիմունքներով, մակերեսորեն, իսկ որոշ դպրոցներում էլ՝ ըստ ցանկության: Այդ է պատճառը, որ Երկրամասից քիչ երեխաներ են կարողանում մասնակցել <<ԿԳՆ սփյուռքի բաժնի կազմակերպած հայագիտական օլիմպիադաներին:

Որոշ քաղաքներում կան ուսանողական խմբեր, որտեղ ուսումնասիրում են հայոց լեզու և գրականություն, հայ ժողովրդի պատմություն (Սիջի մանկավարժական ուսումնարանում, Կրասնոդարի պետական համալսարանում): Այդ էլ վճարովի է, և ոչ միշտ են հավաքվում համասարասահման խմբեր:

սապահականաց խաբել։
1991 թվականից Կրասնո-
դարի երկրամատում մանկա-
կան մշակույթի կենտրոններին
կից գործում են հայկական միա-
վորումներ, որոնց թիվը տարեց-
տարի ստվարանում է։ Մշակույ-
թի կենտրոնների ղեկավարու-
թյամբ միավորումներ են կազ-

մակերպվում նաև հանրակրթական դպրոցների բազաների վրա՝ աետական հիմունքներով։ Մասնավորապես, գործում են հայագիտության և հայոց լեզվի դասընթացներ։ Այս կենտրոնների գործունեությունը, իհարկե, որպահման արգունու է լուսնի։

բայց ին 23 աշխատանքային տարիների ընթացքում 4 ուսումնական տարուց ավելի չենք ունեցել: Հաճապատասխան թվաքանակը՝ 10 աշակերտ, չի պահպանվել:

Այսուեւ, հասարակությունը

Այստեղ հաստատվելունու և մենք ունենք շատ դժվարու-

Կրասնոդարի «Սովորութեատրո» կենտրոնում գործում են «Հայագիտություն» և «Հայոց լեզու և մշակույթ» միավորումները: Նմանական խմբագրություններ կան նաև՝ Պրիկուբանակայա շրջանի մանկական մշակույթի թյուններ: Ֆիշտ է, ՈՂ Սահմանադրությունը թույլ է տալիս մեր լեզուն ուսումնասիրել պետականորեն՝ դա, իհարկե, մեծառավելություն է, բայց միևնույն ժամանակ կան շատ բարդություններ:

- Այն դպրոցներում, որտեղ մայրենին ուսումնափրկում է ռուսական մշակութային

մշակույթի պալատում, Բեղործ-չենսակի Երիտասարդների պալատում: Այս միավորումներում ուսուցման տևողությունը՝ 3-4 տարի է: Յուրաքանչյուր խմբում առաջին ուսումնական տարրում պետք է ընդգրկվի 12-15 աշակերտ: Երկրորդ և ավելի ուսումնական տարիներին թույլատրվում է 10 աշակերտ: Մեկ խճիքի հետ 1 ուսումնական տարրում անց է կացվում շաբաթական 4 դասաժամ՝ տարեկան՝ 144 դասաժամ, իսկ 2 և ավելի ուսումնական տարիներին՝ շաբաթական՝ 6 դասաժամ, տարեկան՝ 216 դասաժամ:

216 ქართულად:
Համապատասխան ծրագիր
ներկայացնելու դեպքում թույ-
լատրվում է այն իրազորել 5,
6, 7, 8 տարիների ընթացքում,

կենտրոնների կողմից, ինչպես միավորումներ՝ պետականորեն տրամադրվում է միայն դասասենյակ՝ ժամերիքանակին համապատասխան, իսկ լեզվաբար օրգանը հանդիսանում է մշակութիւնը: Դպրոցը ոչնչով չի ապահովում: Նոյնիսկ իհմնական դասասենյակը պահպանվում է:

- Ըստ մասնակիության՝
Ըստհանրապես տեխնոլոգի-
ա չի տրամադրվում ոչ դպ-
րոցի, ոչ էլ մշակույթի կենտ-
րոնի կողմից: Այստեղ ևս բա-
րերարների կարիք է զգաց-
վում: Գործընթացի ամրուց-
ծանությունն ընկնում է ու-
սուցչի ուսերին: Ուսուցիչ-
ներն իրենց հետ ամեն դասի
տառում են դիդակտիկ պա-

ရာဇာမ်ား၊ အနိုဘတ္တံသွေ ဖော်
တေသနတဲ့၊ ပြည်ထောင်စု မျှော်တဲ့
၏ ပြည်သူများ များ ဖော်တဲ့
၏ ပြည်သူများ များ ဖော်တဲ့

- Ամենամեծ հժվարությունը Երեխաների տարիքային քանակի ապահովումն է: Եթե հասարակական հիմներներով կիրակնօրյա դպրոցներում կամ տարբեր քաղաքների դպրոցներում, որտեղ բարերարների աջակցությամբ գործում են հայոց լեզվի ուսուցման դասարաններ՝ երեխաների տարիքային առանձնահատկությունները հաշվի չեն առնվում, այստեղ այն պարտադիր պայմանն է: Խնճերը պետք է կազմված լինեն միայն 6-8, 7-9, 9-12, 12-14, 14-18 տարեկան սովորողներից: Իսկ միշտ չէ, որ հնարավորություն է լինում խմբերը ապահովել համապատասխան տարիքի երեխաներով:
  - Հաջորդ հժվարությունը, որ խնճեռը պետք է շետապո-

թվականների:
Հայաստանի գիտնականնե-
րի կազմած դասագրքերը շատ
լավն են, բայց այդ դասագրքե-
րով մենք աշխատում ենք հայա-
խոս երեխանների հետ, ինչպես
նաև այն դպրոցներում, որտեղ
դասացուցակային հայոց լեզու է
դասավանդվում: Իսկ ռուսա-
խոս երեխանների համար այդ
դասագրքերը շատ բարդ են:
Երկրանասում ունենք վաստա-
կաշատ մանկավարժներ, որոնք
երկար տարիների աշխատան-
քի արդյունքում ստեղծել են
իրենց ծրագրերը և դրանց հի-
ման վրա կազմել և հրատարա-
կել դասագրքեր: Բայց դրանք
հրատարակվել են տեղական
ինքնակառավարման մարմին-
ների կամ պետական այլ ադր-
յուրների կողմից ֆինանսավոր-
ման լիակատար բացակայու-
թյան պայմաններում: Ստաց-
վում է, որ Կրկին մենք պետք է
դիմենք մեկենասների օգնու-
թյանը կամ ծնողների օժանդա-
կությանը, որը շատ դեպքերում
հարցի լուծում չէ:

- Խասաթերում ուսուցանվում է հայոց լեզու, խոսքի զարգացում, հայոց պատմություն, ժանրություն կրոնի պատմության հետ (3-4 ուստարում), բոլորը նույն ուսուցչի դասավանդմամբ: Դա ևս խնդիր է, որովհետև ոչ բոլոր ուսուցչները կարող են դասավանդել Հայաստանի պատմություն կամ կրոնի պատմություն:
  - Դասաւենյակների սակավության պատճառով շատ դպրոցներում թույլատրվում է դասավանդել միայն շաբաթ և կիրակի օրերին: Իսկ այս օրերին բահանակը բարեկարգ է այսպիսի աշխարհարությունը Հարավային Ուսուսառանի հայոց թեմի և ՈՀՍ Երկրամասային բաժանմունքի աջակցությամբ 2016 թ. նոյեմբերի 28-29-ին Կրասնոդարում կազմակերպեց «Մայրենի լեզվի ուսուցման խճիկրոները Ուսուսառանի Դաշնության հայ համայնքներում» տարածաշրջանային համաժողով: Համաժողովի ընդունած որոշումներից մեկը երկրամասում ստեղծված դասագրքերը ակյուռք առաքվող գրքերի ցուցակի մեջ մտցնելն էր: Հուսանք և հավատանք, որ մեր չարչարանքները կգնահատվեն:

ԿԱՐԻՆԵ ԵՍԱՅԱՆ
Ոուսաստանի հայերի
միուրյան Կրասնոդարի
Երկրամասային բաժանմունքի
Կրթուրյան բաժնի Վարչէ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ, ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՐԿՐԱՄԱՍԱՅԻՆ IV ՕԼԻՄՊԻԱԴԱ

Հայոց լեզուն այն հղոր ուժն է,
որի դեմ անզոր են բարբարոսնե-
րի սվինները:

Նիկողայոս Մար

Ու թեև մենք՝ հայերս, միակ ազգն ենք, որ խոսում է հայերեն, սակայն այդ լեզվով խոսում են աշխարհի բոլոր նայրցամաքներում, աշխարհի բոլոր անկյուններում: Ճակատագրի բերումով մեր հայրենակիցներից շատերն ապրում են պատմական հայրենիքից հեռու, բայց համարութեն շարունակում են սովորել ու սիրել մայրենին, ուսումնասիրել հայ ժողովրդի պատմությունը և հպարտանալ ազգային հայության ժամանակականը:

Ուստահանի հայկական համայնքների և հասարակական կազմակերպությունների ջանքերով լուրջ աշխատանքներ են տարվում նոր սերնդի հայեցի դաստիարակման, մայրենի լեզվի ուսուցման, ազգային ավանդույթների լուսաբանման, տարածման և տեղայնացման, ինչպես նաև մայր հայրենիքի հետ կապն ամրապնդելու նպատակով։ Հանրակրթական դպրոցներում լրացուցիչ կրթության տարբերակով իրականացվում են հայոց լեզվի գրականության անվճար ուսուցում, ծանոթացում հայ ժողովորի պատմությանը, անդրադարձ է կատարվում ազգային, պետական և Եկեղեցական տոններին, կազմակերպվում են գիտակրթական կոնֆերանսներ, ուսուցիչների վերապատրաստում ՀՀ-ում, ստեղծվում են համապատասխան դասագրքեր, իրականացվում են տարաբնույթ ծրագրեր՝ հայերի պատմական հայրենիք վերադառնալու համար։

ՀՀ ԿԳՆ սփյուռքի բաժնի
հետ համագործակցելով՝ Ուր-
սաստանի հայերի միության
(ՈՀՍ) Կրասնոդարի Երկրամա-
սի կրթության բաժինը 2012
թվականից անցկացնում է հա-
յուն լեզվի և գրականության, հա-
յագիտության Երկրամասային
օլիմպիադա, որին մասնակցում
են Երկրամասի հայկական հա-
մայնքների կիրակնօրյա դպ-
րոցների, մշակութային օջախ-
ների սամերո:

Այս տարի՝ մայիսի 13-ին, ի տարբերություն նախորդող տարիների, օլիմպիադան անցկացվեց թիմերի միջև։ Ներկայացել էր 6 թիմ, որոնցից 3-ը Նովոռոսիյսկ քաղաքից՝ «Արամազդ» (ուսուցչուհի՝ Անդրեա Միքայելյան), «Տիգրան Սեծ» (Արև Բալյայան), «Քագրատունի» (Վերա Խորյելյան, Միտուշ Ղազարյան, Արփիկ Այվազյան, Անդրեա Միքայելյան), Կրասնոդար քաղաքը Ներկայացնում էր «Հայաստան» թիմը (Կարինե Եսայան), Բելորեցենսկ քաղաքը՝ «Երևան» թիմը (Սուսաննա Մանայան), իսկ 6-րդ թիմը՝ «Երա-

թեր ուսուցչուհիներ Կարինե Փիլոյանին (ք. Անապա) և Մանյակ Թորոսյանին (ք. Կուրգանինսկ): Սփյուռքում հայոց լեզվի և ավանդույթների պահպան-ման գործում ունեցած մեծ ավանդի համար ՈՀՆ նախագահ Արա Աբրահամյանի անունից մեղալով պարզեցրեց Կուրգանինսկ քաղաքի ՍՍԿ-ի հայոց լեզվի ուսուցչուհի Մանյակ Թորոսյանը, իսկ ՈՀՆ Կրասնոդարի Երկրամասի կրթության բաժնի Վարիչ Կարինե Եսայանը՝ պատվորով՝ Կրասնոդարի Երկրամասի հայկական սիլուր-

թիմերեսն ու դարձերեսը: 2-րդ փոլում երեխաները ցուցադրեցին իրենց գիտելիքները հայ ժողովորի պատմությունից, իսկ 3-րդ փոլում մշակույթից: Մասնակիցներին հնարավորություն էր տրվել յուրաքանչյուր հարցի վերաբերյալ լրացնուցիչ տեղեկություններ հաղործել, այդպիսով վաստակել միավորներ և մասնակցել «Լավագույն մասնակից» անվանակարգին: Արդյունքում թիմերի շարքում առավելագույն միավորով փայլուն հաղթանակ տարավ և 1 գավաթին արժանացավ «Տիգրան

Նացավ Ի մրցանակին («Տիգրան Մեծ» թիմ), II տեղը գրավեց Անիշկա Վարդանյանը («Երևան» թիմ) III տեղը՝ Գարիկ Բաղդասարյանը («Արանազդ» թիմ): Հանդիպման Գրան-արի մրցանակին արժանացավ Ար-փի Բակունցը «Հայաստան» թիմից:

Օլիմպիադայի մասնակիցներին և Ժուրիին յուրահատուկ նվեր էր պատրաստել «Տիգրան Մեծ» թիմը. Երեխաները կատարեցին Կոմիտասի «Լորիկ», «Կաքավիկ», «Սոնայար», «Կարուավառ» երգերի շարանը, իսկ Կարինե Եսայանին նվիրեցին հայոց լեզվի դասերին իրենց ձեռքով պատրաստած փայտե ազգային տիկնիկներ:

IV համահայկական հայագիտական օլիմպիադայի ժողորիի կողմից տրվեցին պատվոգրեր բոլոր մասնակիցներին և ուսուցիչներին: Ժողորիին շնորհակալություն հայտնեց ուսուցիչներին՝ սաներին օլիմպիադային լավ նախապատրաստելու համար, և առանձնահատուկ ընդգծեց ուսուցչուհի Արև Բալայանի կատարած մեջ աշխատանքը և «Տիգրան Սեծ» թիմի փայլուն մասնակցությունը օլիմպիադային:

Հանդիպման կազմակերպիչները օլիմպիադայի ավարտից հետո բոլորին հրավիրեցին տոնական խմջույքի: Միևնույն սեղանի շուրջ խմբված տարրերը քաղաքներից եկած և մինչ այդ մրցակից երեխաները ջերմորեն շնորհավորում էին միմյանց և ուրախանում մեկմեկու հաջողություններով, հեռախոսահամարներ փոխանակվում: Հաճելի էր տեսնել, թե ինչպես է մայրենի լեզուն միավորում հայ մանուկներին, ուսուցիչներին:

Տունդարձի ճանապարհին
Երեխաները երգում էին հայերեն
երգեր, պատմում իրենց տպա-
վորությունները: Նրանք վերա-
դառնում էին անխախտ համոզ-
մունքով, որ իրենք օտար հողին
կարող են անուր կանգնել միայն
այն դեպքում, եթե լիովին տիրա-
պետեն իրենց մայրենի լեզվին և
ժողովրդի պատմությանը: Ու մի-
այն այդ դեպքում անուժ կկինեն
թշնամու սվինները: Եվ հենց այդ
գիտակցնամբ Երեխաներն ու ու-
սուցիչները շնորհակալություն
հայտնեցին Նովորոսիյսկ քաղա-
քի «Լույս» ՀԿ նախագահ Վլա-
դիմիր Միխարյանին և օլիմպի-
առարան մասնակից ասարչիքա-

աւորաց սամազպղ պատկիւլա-
կության հեեւավար «Լույս» ՀԿ
փոխնախագահ Ալլա Պարցիկյա-
նին՝ Երեխաների՝ օլիմպիադայի
նամակցության բոլոր հարցերը
հոգալու համար:

ԱՐԵՎ ԲԱԼԱՅԱՆ Նովոռոսիյսկ քաղաքի «Լուս» ՀԿ-ի հայց լեզվի ուսուցչութիւն

ԱՐԵՎ ԲԱԼԱՅԱՆ
«Լույս» ՀԿ-ի
հայոց լեզվի ուսուցչութիւն

ՆՈՎՈՌՈՍԻՅԱՆԻ ՌԱԶՎԱԿԱՅԱ ԱՎԱՆԻ ՀԱՅԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Կրասնոդարի երկրամասի Նովոռոսիյսկ քաղաքի Ենթակայությամբ գտնվող Ռաևսկայա ավանը (ստանիցա) հիմնադրվել է 1862 թ., երբ անդրկուրանյան հողերի բնակեցման համար մոտավորապես 40 դրամանիք Կալինիցուսկայա ավանից վերաբերեցվեց այստեղ: Ավանն անվանել են ի պատիվ գեներալ Նիկոլայ Ռաևսկու: Խոկ բնակչութեան իրավացիորեն այն անվանում են նաև թան - դրախտավայր: Վաղ զարնանից մինչև ուշ աշուն այն զարդարվում է բազմազան ծաղիկներով՝ տարատեսակ նարգիզներ, կակաչներ ու վարդակակաչներ, վարդի ու եղրևանու թիթեր և դեկորատիվ շատ բույսեր: Բնակիչներն առանձնահատուկ հոգածությամբ են խնամում իրենց տնամերծ փոքրիկ պարտեզներն ասես նրգում են մինյանց հետ, թե ում ծաղիկներն են ավելի գեղեցիկ, յուրօրինակ, ով է ավելի հմուտ պարտիզապան: Ավանում կառուցված են հիմնականում միհարկանի կամ երկարկանի առանձնատներ: Տնամերծ այգիներում աճեցնում են ծիրանենի, տանձենի, դեղձենի, ընկուզենի, բալենի, խնձորենի, կեռասենի, սալորենի: Տարածված են նաև ակացիան, կեչին, ուրենին, բարդին, թխին, փշատերև ծառեր: Խոշոր եղջերավոր անասուն գրեթե չեն պահում, հազվադեպ կարելի է հանդիպել արոտի դուրս եկած այժերի: Հիմնականում զրադշում են ճագարաբուծությամբ: Շատերի բակում լուսաբացն ազդարում է աքաղաղը:

2010 թ. մարդահամարի տվյալներով ավանում բնակվում է 10020 մարդ: Ընտանիքների թիվը շուրջ 3000 է, որից հայկական ընտանիքների թիվը հասնում է 700-ի, 2002 թ. տվյալներով բնակչության 12,5%-ը հայ էր: Այլ ազգերից այստեղ բնակվում են ուզբեկներ, վրացիներ, թաթարներ, հույներ, դաշուսանցիներ, եգիդիներ: «Վերջին տարիներին հայերի հոսքը ավելացել է», - մեր գրույցում ասաց զուրաբետ Ալլա Սերգեյի Տուկարևան (Բալայան), ով նոյնապես հայ է: Երկար տարիներ աշխատել է ավանի դպրոցում որպես ռուսաց լեզվի ուսուցչութիւն: Նրա տեղեկացմամբ, հայացի բնակչիներից տղամարդիկ զրադշում են հիմնականում վարորդությամբ կամ առևտորվ, կանայք տնայնագործ են: Վերաբնակված հայերի զգալի մասը Արցախից են և Կրաստանից, քիչ են նախկին հայաստանցները:

Ավանի հայ համայնքի գոր-

Արև Բալայան

ծումենության և ինքնադրության ոլորտները պարզելու համար հարցում անցկացրի տեղի պետական հաստատություններում: Ռաևսկայայում կա 2 պետական մանկապարտեզ՝ N 73 և N 6: N 73 մանկապարտեզի ավագ դաստիարակի ներկայացմամբ, հաճախող 120 երեխաների մոտավորապես 30 %-ը հայ է, դաստիարակներից 2016 թ. Նովոռոսիյսկ քաղաքում անցկացվող Ազգերի միասնության տոնին նվիրված ամենայա «Միոցւթյուն Խօսօսուսկա» մանկապատանեկան մրցույթին մանկապարտեզը ներկայացրեց Հայաստանը: Մանկավարժները, սաները և ծնողները խոսեցին ու երգեցին հայե-

մանկապարտեզ հաճախող 414 երեխաներից հայ են 70-ը, մանկավարժներից՝ 5-ը, սպասարկող անձնակազմից՝ 3-ը: Ինչպես նշեց մանկապարտեզի գործակարը, ցավոք, ազգային պատկանելության վերաբերյալ ներքին վիճակագրական ուսումնասիրություն չի տարվում, քանի որ ՌԴ քաղաքացու ծննդականում երեխայի ազգությունը չի նշվում: Մեծ թիվ են կազմում խաւանամուսնությունները նաև հայերի շրջանում:

Այսօր «Լույս» ՀԿ-ի տարեկան ծրագրում օրակարգային հարցերից է նախադպրոցական հաստատություններում հայոց լեզվի և հայկական պարերի ուսուցման կազմակերպման հարցը: N 6 մանկապարտեզում, ծնողների խնդրանքով, հունիսի ամսից կորոժի հայ ժողովրդական պարի խմբակ պարուսույց Հրիփսիմե Բարայանի դեկավարությամբ, խոկ սեպտեմբերից Արև Բալայանը սաներին կուտացանի հայոց լեզու և բանակոր խոսքի զարգացում: 2016 թ. Նովոռոսիյսկ քաղաքում անցկացվող Ազգերի միասնության տոնին նվիրված ամենայա «Միոցւթյուն Խօսօսուսկա» մանկապատանեկան մրցույթին մանկապարտեզը ներկայացրեց Հայաստանը: Մանկավարժները, սաները և ծնողները խոսեցին ու երգեցին հայե-

րեն, պատմեցին հայկական ավանդությունների մասին, պարեցին քոչարի և Ճանաչվեցին հաղորդ:

Գյուղում գործում է «Արվեստի դպրոց» պետական հաստատությունը, որում սովորում են Ռաևսկայա և հարևանությամբ գտնվող Նաստուխանակայա ավանների 330 երեխա, սաներից հայ են 26-ը: Մանկավարժները դարձել էր միակ հիշողությունը անցած ուրախ օրերի

ապա ռուսաց լեզվի և գրականության ուսուցչուիի: 6 տարի անց՝ 1989թ-ին, Իրինա Բոգդանովնան վերադաշնում է Բաքու և իր 5 սենյականոց բնակարանը գտնում թալանված: Երբեմնի ուրախ ծայներով ողողված բնակարանը դատարկվել էր, որի մեջ սարել էին բոլոր ծայները, և պատի տակ մնացած դաշնամուրը դարձել էր միակ հիշողությունը անցած ուրախ օրերի

Ուաևսկայայի N 24 դպրոցում սովորող աշակերտները 1410-ն են, հայ են 190-ը և կազմում են աշակերտների ընդհանուր թիվ 14 %-ը: Դպրոցում ամեն տարի նոյեմբեր ամսին Ազգերի միասնության տոնին ներկայացվում է նաև հայկական մշակույթը: 2015 թ. դպրոցի V դաստիարակության մեջն է հայ, իսկ սպասարկող անձնակազմի՝ 10 %-ը: N 6

և աղրեցանցիների վայրագությունների լուր վկան: «Որքան ուրախացա, երբ դաշնամուրս գտա բնակարանը: Որոշեցի, ինչ գնով է լինի, տեղափոխել այն Ուուսաստան: Մեր դպրոցի գերմաներենի ուսուցիչը իր բնակարանի իրերը Բարվից տեղափոխում էր Ուաևսկայա: Նրա օգնությամբ ինձ հաջողվեց տեղափոխել դաշնամուրը՝ իմ ունեցվածքից և հիշողություններից մնացած միակ իրը»: Իր աշխատանքային տարիների մասին Իրինա Բոգդանովնան խստում է ջերմորեն, հապատությամբ, հուզված: «Թեպետ դպրոցում դասավանդում էի և ռուսերեն, և հայերեն, սակայն ես ինձ առաջին հերթին համարում էի հայոց լեզվի ուսուցիչը: Իմ հոգանակացվորդը տեղափոխել դաշնամուրը՝ իմ ունեցվածքից և հիշողություններից մնացած միակ իրը»: Իր աշխատանքային տարիների մասին Իրինա Բոգդանովնան խստում է ջերմորեն, հապատությամբ, հուզված: «Թեպետ դպրոցում դասավանդում էի և ռուսերեն, և հայերեն, սակայն ես ինձ առաջին հերթին համարում էի հայոց լեզվի ուսուցիչը: Տասուն աշակերտեց վերաբերակավորվել: Եվ ես 2 տարի սովորեցի Արմավիրում ստանալով լոգությունի մասնագիտացում»: 40 տարվա մանկավարժական գործունեության 33 տարին անցել է Ուաևսկայայի N 24 դպրոցում նախ որպես լոգություն (2 տարի),

մասին տպագրել էին Հայաստանի «Դպրություն» թերթում (1991թ. 30 ապրիլի, «ԼՈՒՅԻ ՇՈՐԵՐ ԵՎ...», հեղինակներ՝ Մնացական Հակոբյան և Ուռերտ Հակոբյան»): Մեր գրույցի ընթացքում Իրինա Բողդանովնան ցույց տվեց խնամքով պահված թերթի այդ համարը, որ ուղարկել էին Հայաստանից: Մեջբերեն թերթի հոդվածից մի հատված. «Հայենասեր ուսուցչուհին սպասվածից ավելին է անում: Այս դպրոցում վարունից ավելի հայ երեխաներից կարողացել է հավաքագրել քանանելին ու տառաձանաչ դարձնել: Հայերենի դասերին սիրով են մասնակցում երեք շիկահերներ»:

Նախապատրաստվելով մեր հանդիպմանը՝ ուսուցչուին սեղանին էր դրել տարիներ շարունակ իր օգտագործած հայոց լեզվի ուսուցման տարրեր մեջներ, այբբենարաններ: «Գրքերի պակաս կար, Հայաստան մեկնութերին խնդրում էի, որ գրքեր, վայելչագրության տեսութեր բերեն ինձ համար: Բույրս էր ուղարկում: «Եստո արդեն «Լույս» ՀԿ-ն կարողացավ գրքեր ճեռք բերել և մեզ անվճար տրամադրել: Չատ էի ուզում, որ հայոց լեզուն ուսուցանվի դարպացում որպես օտար լեզու, թեկուզ մեկ դասաժամով: Բայց մինչ օրս այդ հարցը լուծում չի ստացել: Իմ ազատ ժամերին ազատ դասարան էի գտնում, շուրջս հավաքում երեխաներին և պարապում: Նա ցավով նշեց նաև լեզվի ուսուցման նկատմամբ վերջին տարիներին հայերի նկատելի անտարերության մասին. «Չատ հայեր հրաժարվում էին իրենց երեխաներին ուղարկել հայոց լեզվի դասերին, չեն կարողում մայրենի ուսուցումն օտար երկրում: Զրուցում էի նրանց հետ, բացարում մայրենի լեզվի ինացության անհրաժեշտությունը, համոզում, սիրաշահում երեխաներին: Մի օր էլ Ազգային մշակույթի տոնին ներկայացրի հայկական ավանդական հարսանիքը. այդ տոն էր: Երբեք չեմ մոռան այդ գեղեցիկ և ուրախ միջոցառումը: Երաժշտական նվազակցությունն ապահովելու համար հայ երաժիշտների էի իրավիրել հարևան նախուիսակայացից: Մեր գրույցի վերջում Իրինա Բողդանովնան ցույց տվեց 1950-ական թվականներին տպագրված պատառութված մի գիրք, որը բովանդակում էր և. Արովյանի «Վերը Հայաստան» վեպն ու Սայաթ-Նովայի երգարանը: «Իմ ծննդներից մնացած և ինձ համար չափազանց քանի մի գիրք է, թեանտ պատառութված է, կազմն էլ չի պահպանվել, բայց երեմն բերթում եմ այն, կարդում: Խնդրել եմ երեխաներին, որ այն ինձ հետ թաղեն»,- հուզված ասաց Իրինա Բողդանովնան:

2013-2016թթ. նրա գործը շարունակել է Արփինե Այվագյանը, 2016 թ-ից՝ Արև Բալայանը: Այսօր հայոց լեզվի ուսուցման դասընթացին նաևնակցում են ոչ միայն հայ, այլև ռուս և եղին երեխաներ, որոնց հայոց լեզվի ուսումնասիրությունն ունի տարրեր դրդապատճառներ: Օրինակ՝ 6-րդ դասարանի աշակերտուի Արփինա Մաքսիմովան հետաքրքրությունից մղված է սովորում հայերեն, Պաշկովա Եվայի հայրը ռուս է, մայրը՝ հայ. Եվան մայրիկի հորդորով է սովորում հայերեն: Խնկ լեզվի Սինամ Գոլիի ծննդներն, ի գարման իմձ, տիրապետում են հայերենին, Հայաստանում ունեն ազգականներ, թեպետ իրենք ծննդնով հայաստանցի չեն, այլ Կամչատկայից: Սինամը հայերենն ուսումնասիրում է, որպեսզի Հայաստան մեկնելիս կարողանա հաղորդակցվել իր ընկերների հետ:

Ուսակայա ավանը հայաշատ է, սակայն հայոց լեզվի դասընթացին նաևնակցող երեխաների թիվը չի գերազանցում 30-ը: Հայոց լեզվի նկատմամբ հետաքրքրություն առաջացնելու նպատակով անցկացվում են տարրեր միջոցառումներ՝ բաց դասեր, բեմականացումներ, երկրամասային օլիմպիադա: Այս տարի հայոց լեզվի, գրականության և հայագիտության օլիմպիադային Ուսակայայի դպրոցի երեխաները գրավեցին առաջին տեղը:

Ավանի բնակիչներին սպասարկում է N4 քաղաքային հիմքանոցը, որի 63 աշխատողներից հայ են 5-ը:

Ավանում գործում է Ուսուատանի հայերի միուրյան Նովոռոսիյսկ քաղաքի «Լույս» ՀԿ-ի փոքր խորհուրդը: 1993-2016թթ. հայկական համայնքը ղեկավարում էր Սարգսի Ժամկոյշանը՝ փոխարինելով Իրինա Կարապետյանին, խնկ այժմ՝ Կամո Խաչատրյանը: Փոքր խորհուրդը գրադարձ է հայկական համայնքի խնդիրներով, ակտիվության մասնակցում ավանի կյանքին: Ամեն տարի հայկական համայնքը վերանորոգում է գյուղի այգում կանգնեցված Հայենական պատերազմի հերոսներին նվիրված ցույցին. պետական այրերի կողմանի համայնքների նախագահներ, հայկական դպրոցների աշակերտներ և բարձրաձայնում՝ ոչ չի մոռացվել, ոչինչ չի մոռացվել:

Այս տարի մայիսի 9-ին՝ Հայրենական պատերազմի հայրանակի տոնին, հայ համայնքը նոյնականացնելու համար այս օրը կամաց աշխատավայր է եղած է երեխաներին: Արդարացնարդ երեխաների լուսանկարները, պատմում նրանց սիրամբներից:

Թեպետ ցուլում ապրում են տարրեր ազգերի ներկայացուցիչներ, սակայն բնակիչները համերաշխ են և խաղաղատեր, սիրում են իրենց օրրանք, բարեկարգում են այն, հետևում նաքրությանը, անցկացնում են շաբաթօրյակներ՝ ներգրավելով դպրոցականներին: Մրտաբաց են ընդունում նաև նոր բնակիչներին, որոնք շուտով հարմարվում են և արմատներ օգում ավանում: Սակայն անեն անգամ, եթե խոսում են իրենց հայրենիքց, կարուղը խեղում է, և արցունքներն անզուսաց հոսում են վար: Ապրում են նրանք բաքուն երազանքով, որ մի օր անպայման պիտի վերադառնան հայրենի տուն:

ՄԵՐԳԵՅ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ԼՈՒՅԱԾ ՀԵՌՈՒ ԼԵՌՆԵՐՈՒՄ

ԱՆՑՅԱԼԻ
ԴԱՍԵՐԸ

«Դպրույուն» թերրում 1990 թվականին այս հոդվածի հրապարակումից անցել է 27 տարի, ցավոք, այդ ընթացքում մարել է հեռու լեռներում վետվետող հայ դպրույան փոքրիկ բոցը, փակվել է դպրոցի հայկական բաժնը և միայն ոռուական դպրոցի 1-5-րդ դասարանների աշակերտները, բայց ցանկության, հայերն են սպորտում (ուսուցիչ՝ Ալմաստ Քեսչյան): Մյուս հայարձակ գյուղերից և քաղաքներից շատերում վիճակն ավելի վատ է: 262 հազարից ավելի հայ բնակչություն ունեցող Կրասնոդարի երկրամասում չկա հայկական դպրոց: Կատարվել է հանցագործույթուն, տասնամյակների ընթացքում փակվել են երկրամասի բոլոր 140 հայկական դպրոցները, իսկ մեղավորները ու մեղադրյալները չկան: Կան միայն տուժածներ:

Չեն ու բարեւես է Կրասնոդարի երկրամասի Ազգերի շրջանի Ներքին Շիլովկա հայկական գյուղը: Ծովահայաց լեռների լանջերին սիրոված շենքն իր հայկական դիմացով երկրամասի ամուր բնակավայրերից է: Այս «ամուր» ենք անվանում Կրասնոդարի երկրամասի շուրջ երկու հարյուր հայաբնակ մյուս գյուղերի համեմատությամբ, որոնցից շատերում այսօր հայերն գրել-կարդալ իմացողներին մասների վրա կարելի է հաշվել:

Անցյալ տարի լրացավ Ներքին Շիլովկայի 100 տարին: Իհարկե, հայկական գյուղերի համար, որոնց տարիքը դարերով ու նոյնին հազարամյակներով է հաշվում, հարյուրամյակը ընդամենը երկարակյացի տարիք է, բայց պատմության համար այդ կարծ ժամանակամիջոցի ընթացքում է գյուղի գլխով շատ բան է անցել: Առաջին բնակիչներն այս լրված բնակատեղին են եկել Արևմտյան Հայաստանի Տրավոլոնի նահանգի՝ 1889թ.: 1915-ի կոտորածները նորանոր հայերի են հայրենիքից տեղահանել և Սև ծովի այս ափը նետել: Վայրի կենտրանիներով ու կուսական անտառներով հարուստ այս լեռնալանջերը մշակելուց, արտ ու այգի հիմնելուց, փայտաշեն տներ կառուցելուց հետո հայերի առաջին մտահոգությունը դպրոցն է դարձել: Թե որ թվականին է այն բացվել, դժվար է ասել, բայց փաստ է, որ 1905-ին գործում էր միդասյա դպրոց, որտեղ 1908-09 ուստարում սովորում էր 44 աշակերտ: «Արարատ» ամսագրի 1912թ. համարներից մեկում կարդում ենք, որ Աստորիանի թեմի առաջնորդին թույլատրված է եկեղեցական-ծխական դպրոցներ բանալ Ներքին Լոռ, Ներքին Շիլովկա, Վերին Լոռ և Սիխելրիակ գյուղերում: Դրանից կարելի է ենթադրել, որ մինչ այդ դպրոցը փակվել էր:

Հետագա տասնամյակներում ևս դպրոցի գլխին քանիս կախվել է փակման վտանգը: Դրանում մեղքի բաժնը ունեն նաև Հայաստանի կրթական մարմինները, որոնք տարիներ շարունակ աշքաթող են արել ներքին սփյուռքի հայկական կրթարանները, չեն ապահովել անհրաժեշտ դասագրքերով և ուսուցիչներով: Իսկ տեղական իշխանություններն ել ազգային հարցերի լուծնան լճացման տարիների ավանդույթներով փորձում էին ազգային դպրոցների փակումով փակել և ազգային հարցերը: Դրա

Ն. Շիլովկայի հայկական դպրոցի սաներն իրենց ուսուցչուհու՝ թիֆլիսցի Հրայա Ամիրիսանյանի հետ (1916թ.)

Ն. Շիլովկայի դպրոցի ուսուցիչներն ու 1964թ. շրջանավարտները

Ն. Շիլովկայի 11-ամյա դպրոցի 8-րդ դասարանցիներն ուսուցիչների հետ (1964թ.)

հետևանքով Կրասնոդարի երկրամասում նախկինում գործած 140 հայկական դպրոցներից 1970-ականների վերջին մնաց ընդամենը 4, իսկ 1985-ին՝ միայն 3 դպրոց, որոնք ունեին հայկական բաժիններ: Ճակատագրի վերուվարումներից չխոսակից և Ներքին Շիլովկայի դպրոցը. 1963-ին այն փակվեց, կամ, ավելի ճիշտ, դադարեց հայկական լինելուց: Ուսուցիչների և ծնողների փոքրարիք մի խումբ չհամակերպվեց և չորս տարի անընդմեջ բռնդրեց:

Իրար հաջորդեցին տարրեր հանձնաժողովներ, բարձր ու ցածր պաշտոնյաներ: Ինչպես վկայում էր համշենցի հայերի պատմության և ազգագրության լավագույն գիտակներից մեկը՝ գրող Անդրանիկ Չեյրունյանը, որը երկար տարիներ աշխատել է այս դպրոցում, իրենց պայքարի հաջորդությանը մեծապես օգնել է շրջանի ամենահարգված մարդկանցից մեկը՝ թեյագործների բրիգադի ղեկավար Իշխան Մարգարյանը, որը խոսքով ու գործով համախմբում և ոգործում էր մարդկանց: Վերջապես, 1967-ին Ներքին Շիլովկայի դպրոցում բացվեց հայկական բաժնն, որն ուներ ընդամենը 12 աշակերտ: Այն, շատ ծնողներ հուսահատվել էին և չին հավատացել, որ հնարավոր է ընդդիմանալ վերուստ տարվող քաղաքականությանը: Այս տասներկուտից մեկն էր այժմ նոյն դպրոցի պատմության ուսուցիչ Վոլոյյա Աշայանը, որը թեև դեռևս սովորում է Երևանի Խ. Աբրույանի անվան մանկավարժական ինստիտուտի ավարտական կուրսում, բայց ուսուցչի պատմության ուսուցիչ Վոլոյյա Աշայանը, որը թեև դեռևս սովորում է Երևանի Խ. Աբրույանի անվան մանկավարժական ինստիտուտում սովորող դպրոցի նախկին սաները, որոնք բոլոր են ընդունվել բարձրագույն կրթության մինիստրության մի քանի տարի առաջ արտամրության տեղերի շնորհիվ: Կարծում ենք, ներքին սիյութի հայկական դպրոցները ուսուցիչներով պահպես միակ ճիշտ ուղին նրանց շրջանավարտներին Հայաստանի բուհերում համապատասխան քանակի տեղերի հասկացումն է: Դրա շնորհիվ կմեծանան նաև Մայր հայենիքի հետ հոգևոր և մշակութային կապը: Իսկ Հայաստանի ուսուցիչների ուղարկումը ոչ միայն առաջանում է գրանցման ու բնակարանի խսիրներ, այլև նաև սովորություն է արտագաղթի ուժեղացմանը: Այդ իսկ պատճառով ցանկավոր է, որ ժողովրության մինիստրությունը այս տարի ևս որոշ տեղեր հասկացնի Կրասնոդարի երկրամասում եղած ընդամենը երեք՝ Ներքին Շիլովկայի, Մոլովովկայի և Սերգեյ Պոլեկի դպրոցների շրջանավարտներին (չորրորդ՝ Լոյի դպրոցը, վերջերս է վերաբացվել և ունի միայն առաջին դասարան):

Տափոք, անորդ է խոստովանել, որ տարրեր տարիներին Հայաստանից ծովակինա այս գյուղերը մեկնած հայ ուսուցիչներից ոմանք արջի ծառայություն են մատուցել տեղացիներին՝ առաջինն իրենց երեխներին հայերներին ուսուական դպրոց տալով, կամ անձնական շահերով առաջնորդվելով գործիք դարձել նրանց ծեռքին, ովքեր ազգային դպրոցը անհամատեղի էին համարում «հնտերնացիոնալիզմի» հետ: Դրանից մեկն էլ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԵՍԱՏԻԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՅ ԹՈՒՐՔ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

(Ակիզբը՝ 7-րդ էջում)

ապաստան է տվել իր տան
նկուղում: Մարմնավաճառն էլ
նրա հանդեպ է դրական տրա-
մադրված, և խուելով ինքնա-
սպան լինելու մասին՝ նա ասում
է, որ դրանով միզգուցե հոգս
պատճառի հայուհուն, ինչը չի
ուզում: Հայի էպիգորիկ պատ-
կերման մի օրինակի ենք հան-
դիպում «Ամանորյա արկած»
պատմվածքում, որտեղ գործող
անձինք, պատմելով իրենց ցովի
ու շվայտ կյանքի մասին, ինք-
նագութեստով են խոսում այն
մասին, թե ինչպես են բռնաբա-
րել մի հայ աղջկա»:

Սակայն հատկապես Հայոց ցեղասպանության և դրա հետևանքների մասին ուղղակի և անուղղակի անդրադարձների հանդիպում ենք Օրիհան Քենալի «Արյունոտ հողեր» վեպում։ Չենք կարող անդեռ, որ այս վեպը հեղինակի հաջողված գործերից է, քանի որ առկա են սյուժետային գծի անհստակություն, ավելորդ զգացվածություն, ուրացում, թույլ են նաև գործողությունների զարգացման, ընթացքի, կուլմինացիայի պատկերումները։ Ընդհանրապես, Օրիհան Քենալի այն գործերը, որոնք նվիրված են հողագործների, գործարանների բանվորների և նմանատիպ թենաների, բավկան թույլ են և լի ավելորդ շիգերով։ Սակայն այս վեպի արժեքը մեզ համար այլ հարցում չկայանալ կատարում է։

թուրյունում է, և կարևորվում է այն, որ առաջին անգամ հրատարակվելով 1963 թ. գիրքը պարունակում է բավական ուշագրավ անդրադարձներ Հայոց ցեղասպանության, հայկական լրայլ գույքի Վերաբերյալ: Արդեն գործի առաջին էջերից մեկում հանդիպում ենք հետևյալ ծևակերպնանը. «Հայերի խանութմերի դազգահները, որոնք դատարկվել էին աքսորից հետո»¹⁰: Այնուհետև, նկարագրելով գործի հերոսներից մեկին՝ մեծահարուստ Նեղիմ աղային, գրողը նշում է որ նաև լուսավորության

Ապրելով այն փաստը, որ Օրիան Քենալը, լինելով առաջնաերից մեկը, ով 1960-ականներին անուղղակիորեն անդրադարձել է հայկական խնդիրներին, այնուամենայնիվ, նկատենք, որ այդ ամենում հստակ և որոշակի է նաև նրա գաղափարախոսական պատկանելության՝ սոցիալիզմի ազդեցությունը: Այսինքն՝ նկարագրելով հայերի կամ հովաների՝ նա շեշտը դնում է ոչ թե նրանց էթնիկ պատկանելության, այլ դասակարգայինի վրա և նրանց կրած գրկանքների պատճառը փորձում է ներկայացնել ոչ թե էթնիկական, այլ քաղաքացիական հայերի կամ հովաների վեհականությունը:

զային առումով։ Ըստ հենց Օրհան Քենաչի խոստվանության՝ կարելոր ոչ թե էթնիկ, այլ դասակարգային շահերոն են, իսկ էթնիկ պատկանելությունը կարևոր չէ²⁰։

Հայոց ցեղասպանության խնդրին անուղղակի անդրադարձների ենք հանդիպում նաև թուրքական արծակի մեկ այլ խոշոր ներկայացուցչի՝ Յաշար Քենալի (1923-2015 թ.) տարբեր ստեղծագործություններում։ Օրինակ՝ «Աքչասազի աղաները» եռագործության կերպարներից մեկին՝ Մուալիմ Ռուսեմին, գրողը հետևյալ կերպ է ներկայացնում. «Նա էր, որ գիշերվա մթին մի արծվի պես իջնում էր հայերի վրա, որոնք փորձում էին փախչել ու փրկվել, բոլորին կտոր-կտոր անելով կամրջեցնետելուց հետո խուրցիններով նրանց ոսկիները վերցնում և տանում տալիս էր Աղանայի փաշային»²¹: «Անձրկի թռչուններանդրի» վեպում խոսելով հայերի լքալ հողերի մասին՝ Յաշար Քենալը նկարագրում է զավառապետի պաշտոն ստացած համայիլի և նրա մոր գրուցը պաշտոնավարժան զավառ մեկնելուց առաջ. «Մայրը համայիլ աղային այսպես էր խրատում. «ՍԵԿ էլ քեզնից խնդրանք, որդիս, եթե զնա այդ գյուղաքաղաք, հայերից մնացած տները, դաշտերը չվերցնեն: Այն բնում, որի տերը փախել է, այլ թռչուն չի կարող ապաստան գտնել: Բույն քանդողը բույն չի ունենա: Բռնության դաշտում բռնություն է առնում»²².

Թուրք գրող Ֆահրի Էրդինչը (1917-1986) ունի «Վարպետ Հակոբ»²³ վերնագրով մի պատմվածք, որտեղ, ձիշտ է, նկարագրվում է բանտում այլախոհի նկատմամբ հալածանք-ները և ճնշումները, սակայն միևնույն ժամանակ ներկայացվում է հայ էլեկտրիկ վարպետ Հակոբի կերպարը, ով եկել է բանտի հոսանքը վերանորոգելու և այդ ընթացքում ի ցույց է դնում իր դրական, սրտացավ և կարեկից վերաբերմունքը բանտարկյալի նկատմամբ (օրինակ՝ նրան գաղտնի ծխախոտ է հանձնում, դրական խոսքեր ասում): Պատմվածքում անգամ չի է նշվում վարպետի հայ կամքքիստոնյա լինելը, սակայն ընտրված անձնանունը ընթերցողների մոտ կասկած չի թողնում նրա ազգային պատկանելության վերաբերյալ: Կարող ենք ասել, որ թեև այս պատմվածքում հայկական թեմատիկա չկա չկա, սակայն անուղղակի եթեատերաւ կա, թե հալածայի և ասմանաւերի նվազուման ներկայական պատմական պատմությունները:

վերաբերմունք ունի հալածված
ժողովրդի ներկայացուցիչը:

Զախակողմյան գրողների շարքում իր ուրույն տեղն ունի Ումիթ Քաֆքանջըօլուն (1935-1980^ա թ.), ով 1974 թ. հրատարակված «ՀրացանաՎորներ» վեպում խոսում է ոչ միայն հայերի և արևելյան նահանգներում հայկական նախկին ներկայական կայության մասին, այլև առաջին անգամ հենց այդ վեպում ենց հանդիպում բռնի հայամացված և այդպիսով ցեղասպանությունից փրկված հայ տղամարդու Արդոյի կերպարին: Վեպում նկարագրվում է հայկական կենցաղի որոշ տարրեր և ընդունակած դրական շեշտադրումներով: Բացի այդ, խոսելով կրոնափոխ Արդոյի մասին և քննադատելով նրան՝ հեղինակը դա անում է կրկին հայկական նկարագիրը գրվաբանելու միջոցով: «Արդոն ասես զնիհանրապես հազարամյա հայկական մշակույթի կրողը չիներ»²⁵: Գրքում խոսվում է նաև Հայոց ցեղասպանության առաջ բերած վրեժինորության և ցավի հիշողության մասին, որը նույնպես բավական ուշագրավ է: Խոսելում անվան երևոյթի մասին խոսելիս մենք այլ հայ հերոսի՝ Թանոնի շուրջերով հեղինակը նշում է «Երբէ հարցրել ես, թե ինչո՞ւ է քո անունը Արդը: Եթե հարցնեիր կիմանայիր, որ եթե կարողանար իրեն փրկել, ապա անունը Արդը չէր լինի, կիմներ կամ Կարապետ, կամ Գարեգին, կամ ետք չփառեն ինչ»²⁶:

Նաև իր գրականությամբ ապացուցեր արտահայտած տեսական դատողությունները, սակայն համոզված «առաջադեմք» լրություն է պահպանել հայկական թեմատիկայի նկատմամբ, իսկ հազվադեպ հիշատակումները հայերի մասին առավելապես կրում են բացասական երանգներ:

(Հարունակելի)

ՈՈՒԹԵՆ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ
ՆԱԽՐԱ ՊՈՂՈՍՅԱՆ
բանասիրական գիտ.
թեկնածուներ

- 1 Tahir K., Esir sehrin insanları, İstanbul, 2007, 7-inci baskı, s.54.
  - 2 Tahir K., Kurt Kanunu, İstanbul, 2005, s. 226.
  - 3 Tahir K., Damagasi, İstanbul, 2007, 2-inci baskı, s.37-38.
  - 4 Tahir K., Büyük Mal, İstanbul, 1970, s.161.
  - 5 Belge M., Edebiyatta Ermeniler, İstanbul, İletisim Yayınları, 2013, s. 151-152.
  - 6 Фиш Р., Писатели Турции: книга и судьбы, стр. 188-189.
  - 7 Masdar F., Türk Sinemasında Orhan Kemal Uyarlamaları, (Doktora Tezi), Van, 2011, s. 70.
  - 8 Кемаль О., Мстительная волшебница, Москва, 1967, стр. 97.
  - 9 Kemal O., Ekmek Kavgası, İstanbul, 2013, s. 67.
  - 10 Kemal O., Kanlı Topraklar, İstanbul, 2012 (10. Basım), s. 10.
  - 11 Նոյն տեղում, էջ 16:
  - 12 Նոյն տեղում, էջ 92, 311:
  - 13 Նոյն տեղում, էջ 92:
  - 14 Նոյն տեղում, էջ 93:
  - 15 Նոյն տեղում, էջ 97:
  - 16 Նոյն տեղում, էջ 278:
  - 17 Նոյն տեղում, էջ 138:
  - 18 Նոյն տեղում, էջ 163, 194, 216:
  - 19 Ավելորդ չենք համարում նշել, որ Նորբյան մըցանակի դափնեկիր Օրհան Փամուջի բավական մեծ աղմուկ բարձրացրած «Ջունը» վեպում գրեթե նույնքան կամ ավելի քիչ կան նկարագրություններ հայկական նախկին ներկայության, հայկական տների, եկեղեցների մասին, սակայն այն ավելի մեծ ճանաչում ունի, և ոչ մասնագիտական շրջանակներում անզամ թուր պատկերացնում կա, թե այդ գիրքը նվիրված է Հայոց ցեղասպանությանը:
  - 20 Gültkin M. N., Orhan Kemal'in Romanlarında Modernleşme, Birey ve Gündelik Hayat, İstanbul, 2011, s. 11.
  - 21 Նոյն տեղում:
  - 22 Kemal Y., Yagmurcuk Kusu, İstanbul, 1980, 4-iüncü basım, s. 95.
  - 23 Erdinç F., Agop Usta, Umut Dünyası, Sofya, 1965, s. 164-169.
  - 24 Քաֆքանցողություն 1980 թ. սպանվել է ազ ծայրահեղական «զորշ զայլեր» ահարեկչական կազմակերպության կողմից:
  - 25 Belge M., Edebiyatta Ermeniler, İstanbul, 2013, s. 153.
  - 26 Նոյն տեղում, էջ 153:
  - 27 Andaç F., Anadolu aydınlanması Fakir Baykurt, İstanbul, 2000, s. 51.

Գյուղակու խմբագիր և համարի պատասխանատու՝ ՍԵՐԳԵՅ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆԻՆ: Լրատվական գրքունեություն իրականացնող՝ «ԱՍՄԵՇՆ» հայրենակցական-քարեգործական հասարակական լազմականական կուսակցությունը: Հասցեն՝ Երևան-37, Ազատության 2, բն. 8: Հեռախոս՝ (+374+10) 20 21 26: Գրանցման վկայական՝ N 03ԱԾ04979, տրված՝ 26.06.2002թ.: Խմբագրությունը ոչ միշտ է համակարգը տվյալներու մեջ նշանակված: Անդամականացման և այլ մեջբանման ռեարկու հրովար՝ «Զան համայնքականին» աստվածին է: Հրովարակման տարեթիվը՝ 2004թ. օգոստոսին: Տասակումը՝ «ԱՀ Հոգինաչ ՍՊԸ-ում»:

“ДЗАЙН АМШЕНАКАН” (ГОЛОС АМШЕНСКИЙ). Ежемесячная газета Земляческой благотворительной общественной организации “АМШЕН” (г. Ереван),
Гл. редактор - СЕРГЕЙ ВАРДАНЯН. Издается с августа 2004г. Газета распространяется бесплатно. Тел. 20 21 26. “HAMSHEN” Compatriotic-charitable public organization (Yerevan).
“DZAYN HAMSHENAKAN”. Issued from August 2004. Editor-in-chief SERGEY VARDANYAN. Tel. (+374-10) 20 21 26. E-mail: dzaynhamshenakan@yahoo.com www.dzaynhamshenakan.org